

MATERIALINĖ LAIKINOSIOS SOSTINĖS LITERATŲ BOHEMIŠKOJO GYVENIMO PUSĖ

JOVITA JANKAUSKIENĖ

Istorinė LR Prezidentūra Kaune

Esminiai žodžiai: *laikinoji sostinė, Kaunas, literatas, rašytojas, bohema, kūryba, materialiniai aspektai*.
Key words: *temporary capital, Kaunas, literati, writer, bohemians, creative work, material aspects*.

ĮVADAS

Vienas pagrindinių bohemos bruožų – finansinis nestabilumas, materialinės gerovės nesureikšminimas, savęs priešinimas likusiai visuomenės daliai, jos materializmui ir sumiesčionėjimui: „Bohemos gyvenimas žmonėms, „turintiems padėti“, atrodo nesuderinamas su protingu pinigų ir paveldėto turto tvarkymu. <...> Bohema neturi ne tik nuolatinės gyvenimo vietos, bet ir pastovaus pragyvenimo šaltinio – jų kapšas tai pilnas, tai tuščias“ (Maingueneau, 1998, 45). Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu pragyventi vien iš literatūros buvo sudėtinga. Geresnes pragyvenimo iš literatūrinio darbo galimybes turėjo oficialiajai ideologijai neprieštaravę ar pagal ją kūrę rašytojai. O pasirinkti nonkonformistinės literatūros kūrybos kelią jau buvo bohemiško gyvenimo bruožas. Kita vertus, autoritarinio valstybės valdymo sąlygomis už kūrybą gaunamas nemažas atlygis rodė, kad rašytojas paklūsta oficialiajai politikai ir, siekdamas valstybės paramos, kuria būtent tai, ko iš jo laukiama. Literatai, besivadovaujantys principu „Menas menui“ ar kuriantys nekonvencionalius kūrinius, dažniausiai didelio materialinio atlygio tikėtis negalėjo, tačiau taip galėjo išsaugoti savo kūrybos autonomiškumą (Doblytė, 2012, 99–100). Dėl šių priežasčių dažnas literatas blaškėsi tarp savo pašaukimo, įkvėpimo, laisvo menininko statuso ir poreikio turėti stabilų uždarbio šaltinį, kuris patenkintų jo paties ir šeimos materialinius poreikius.

Šio straipsnio objektas – materialinė Pirmosios Lietuvos Respublikos Kauno literatų bohemiškojo gyvenimo pusė. Straipsnio tikslas – atskleisti keletą materialinių literatų bohemiškojo gyvenimo aspektų Kaune 1919–1940 m.

TARP DVIEJŲ PASIRINKIMO GALIMYBIŲ

Rašytojai aptarė ir kritikavo įvairių gyvenimo ir pragyvenimo būdų pasirinkimus bei jų suderinamumą su menininko profesija. Greta pašauktojo ir įkvėptojo menininko sampratos formavosi disciplinuotai, planingai ir racionaliai darbą dirbančio profesionalo koncepcija. Ji nelengvai įsijungė į ligotinius literatūros laukus. Lenkijoje 3-iajame dešimtmetyje manyta,

kad kurti galima tik iš pašaukimo ir kad bet koks profesijos sureikšminimas poetą diskvalifikuoja. Lietuvoje tarpukariu taip pat rungėsi įgimto talento ir išmokto amato sampratos. Adomas Jakštas neabejojo: „jau seniai pastebėta, kad norint būti poetu, reikia juo gimti“ (Jakštas, 1926, 132), o keturvėjininkai tvirtino: „nepasitikim pripuolamu įkvėpimu, bet stengiamės geležinės valios pagalba išmokti laisvai valdyti žodį“ (Mūsų laboratorija, 1924, 3).

Dominique'as Maingueneau teigė, kad rašytojo, kaip menininko, santykis su pinigais ir negali būti kitoks, tik problemiškas: „rašytojo ir jo darbo užmokesčio santykis iš esmės negali būti apibrėžtas. Rašymui, kaip ir visam menui, sąvokos „darbas“ ir „atlyginimas“ taisyklynos tik kabutėse. Rašytojas yra pasmerktas leisti į niekada netenkinantį kompromisą“ (Maingueneau, 1998, 45). Dažniausiai šiuo kompromisu tapdavo papildomi pajamų šaltiniai – įvairūs su literatūra mažai arba visai nesusiję uždarbiai. Tik nedaugelis literatų, ištikimiauši savo pašaukimui, atsisakydavo papildomo darbo.

Idealaus menininko, drauge ir bohemos atstovo, santykio su materialine gerove *credo* suformulavo Juozas Keliuotis, kurio nuomone, būtent susirūpinimas asmeniniu autoritetu, materialinių turtų kaupimu, karjeros siekimu žlugdo literatų kūrybiškumą. Jis prisiekė, jog norėdamas išvengti žlugimo sąmoningai ir savarankiškai pasirinko „sunkų tragišką gyvenimą, kuriame nieieškoma jokios „laimės“, nesitikima įsigyti materialinių turtų ar laimėti pigaus pasisekimo“ (Keliuotis, 1960, 45). Tačiau ne visi, tiksliau – tik nedaugelis Kauno literatų laikėsi tokios nuostatos. Keisčiausia, kad maištingieji „Trečio fronto“ dalyviai visiškai atmetė idėją „Menas menui“ ir kūrybinio įkvėpimo reikšmę. Atvirkščiai, jie išreiškė požiūrį, kad ką nors apčiuopiamo galima sukurti tik sistemingai ir kryptingai dirbant. Kūrybą jie prilygino amatui, sunkiam ir nuosekliam darbui (Boruta, 1976a, 138).

Pirmosios Lietuvos Respublikos politinėmis aplinkybėmis, ypač valdant Antanui Smetonai, literatas atsidūrė tarp dviejų pasirinkimų: kurti tai, kas atstovautų oficialiajai politikos kryptiai ir galbūt užtikrintų finansinį stabilumą, arba pradėti maištauti ir atsidurti už visuomenės normų ribų, konfliktuojant su ja ne tik per kūrybines išraiškas, bet ir demonstruojant, kad visuomenė gali būti kritikuojama. Galima teigti, kad antrasis pasirinkimas – kurti nesiekiant materialinės naudos ar kitokių konkrečių tikslų – laikytinas antikonvencionali ir glaudžiai siejosi su bohemišku gyvenimo būdu. Tačiau siekis gyventi tik iš kūrybos buvo sunkiai įgyvendinamas: ne visi gaudavo valstybės paramą, didelių honorarų, stipendijų ar premijų. Dažnai, vis pakeiksnodami savo sunkią padėtį, finansines problemas literatai sprendė pačiais įvairiausiais būdais, pavyzdžiui, bandė burtis į įvairias sąjungas ir draugijas, kurios rūpintųsi jų materialiniu aprūpinimu. Kazys Binkis siūlė steigti „Litūtą“ („Liruta“ ar akcinę rašytojų „Maisto“ bendrovę, 1933, 1), o Kazys Boruta – „Rašytojų kooperatyvą“ (Boruta, 1976b, 123). Kai kurie kūrė verslo planus, kiti dėl uždarbio „pamiršdavo“ savo pažiūras, bendras moralines normas, dar kiti bandė išlošti loterijoje (Boruta, 1976c, 115). Nepaisant to, kad kai kurie literatai deklaravo norą gyventi vien iš kūrybos, laikmečio politinės realijos diktavo savo sąlygas. Išskirtiniu tarpukario Kauno rašytojų gyvenimo bruožu tapo nepastovumas, finansinis nestabilumas ir blaškymasis tarp savo kūrybinės profesijos ir papildomų būdų užsidirbti, kurie, kaip ir jų vertinimai, buvo patys įvairiausi.

Petras Čiurlys rašė: „to meto Lietuvos gyvenimo sąlygomis, kai rašytojai tegaudavo grašgalius už savo kūrinis arba ir visai nieko negaudavo, netgi leidėjų sunkiai susirasdavo, toks ryžtas buvo labai drąsus. Reikėjo pasitikėti savimi, savo talentu“ (Čiurlys, 1969, 193). Antanas Venclova atsiminimuose teigė, jog, praradęs darbą Kauno Žemės ūkio ministerijoje, jis neįstengė

savęs išmaitinti (Venclova, 1981, 22–25). Tiesa, J. Keliuotis vis dėlto manė, kad literatų gyvenimas, palyginti su dailininkų, buvo ganėtinai geras: „tuo tarpu jaunieji literatai nebuvo taip izoliuoti ir nebuvo tokios sunkios materialinės būklės. Daugelis jų turėjo stipendijas, buvo korporacijų nariai“ (Keliuotis, 2003, 136). Nors valstybė buvo svarbiausia meno mecenatė, vis dėlto literatūra nebuvo labiausiai remiama meno sritis. Labiausiai valstybės finansuojama sritis buvo teatras (Mačiulis, 2005, 63). Sprendžiant iš literatų atsiminimuose aprašytų jų gyvenimo sąlygų, dauguma, ypač jaunųjų, gyveno gana kukliai: nuomojamuose kambarėliuose, glaudėsi vieni pas kitus, tarp studentų buvo populiarius bendrabutis „Žiburėlis“ (Aleknavičius, 1969, 126). Finansinė literatų padėtis gerai atsiskleidžia ir jų korespondencijoje, kadangi pinigų trūkumas, jų prašymas, skolos yra jei ne vyraujanti, tai bent dažna tema.

Nors buvo skundžiamasi prasta finansine padėtimi, rašytojų nepritekliai nebuvo pastovūs: radę geriau apmokamas pareigas, versdavosi kiek lengviau, taigi sunkesnius laikotarpius keisdavo kiek geresni, ir atvirkščiai. Vyresnės kartos literatai turėjo geresnes gyvenimo ir darbo sąlygas: dirbo universitete (profesorai), leidinių redaktoriais, organizacijų vadovais. Pavyzdžiui, Vanda Sruogienė pasakojo, kad jie niekad nepatyrė didelių finansinių sunkumų, visada turėjo laisvų pinigų, laiku apmokėdavo visas sąskaitas (Sruogienė, 1996, 113). Jaunieji rašytojai, avangardistai, skelbę kultūros permainų būtinybę ir gynę autonominio meno vertę, tam tikrais gyvenimo laikotarpiais ieškojo nuolatinės tarnybos. Petro Cvirkos žmonos Marijos teigimu, gavęs kažkelintą premiją, 1937 m. rašytojas kartu su žmona galėjo sau leisti ilgai atostogauti Paryžiuje (Juozaitis, 1999, 135). Vis dėlto, sprendžiant iš korespondencijos su Lietuva, gana greitai ir šį kartą ji prisivijo „bepinigės krienas“ (Cvirka, 1986, 271).

Vyresniųjų rašytojų pagrindine darbo vieta tapo 1922 m. įkurtas Lietuvos universitetas. Čia dėstė Mykolas Biržiška, Vincas Krėvė, Pranas Augustaitis, Vladas Dubas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Juozapas Albinas Herbačiauskas, Vladimiras Šilkarskis, Balys Sruoga, Jonas Maculevičius-Mačiulis (Maironis), Juozas Eretas, Vincas Mykolaitis-Putinas ir kiti. 4-ojo dešimtmečio viduryje prie akademinės bendruomenės prisijungė ir Antanas Salys, Juozas Ambrazevičius, Antanas Vaičiulaitis, Antanas Maceina (Viliūnas, 1998, 44–47). Pradėję dėstyti universitete ir tapę profesoriais, rašytojai įsitvirtindavo akademinėje terpėje, o susikūrę tvirtesnę materialinę pagrindą, laisvą nuo tarnybos laiką galėjo skirti kūrybai ir nesirūpinti papildomų laikinų uždarbio šaltinių paieškomis.

Kai kurie rašytojai nesugebėjo suderinti kūrybos ir papildomų darbų. Matydami, kad kiti darbai trukdo kurti ar neatitinka ideologinių nuostatų, jų atsisakydavo. Pavyzdžiui, Alpas Liepsnonis (Alfonsas Kukanka) aiškino, kad jis ir Faustas Kirša išėjo iš oficiozo „Lietuvos aidas“, kadangi iš jų buvo reikalaujama laikytis asmeniniams įsitikinimams prieštaraujančios tautininkų politinės ideologijos krypties (Liepsnonis, 1969, 22–23). Tačiau, kaip galima suprasti iš minimų rašytojų pasakojimų, laikraščio ideologija nebuvo priežastis jame nebendradarbiauti. O Jonui Aisčiui iškilus būtinybei rinktis tarp studijų, bohemos ir tarnybos Žemės banke, jis pasirinko pastaruosius du, o studijas kuriam laikui nutraukė (Aistis, nedatuota, 3).

Blaškymąsi tarp laisvo rašytojo ir tarnautojo profesijos pasirinkimo savo autobiografijoje atskleidė Teofilis Tilvytis. Jis rašė, kad, iš vienos pusės, dirbti tarnautoju (mokesčių inspekcijoje) buvo patogiu: neblogo alga, darbas, nors mechaniškas, tačiau nesunkus, o laisvas laikas galėjo būti skiriamas pramogai: „Antroji dienos dalis buvo praleidžiama restorane, neblaiviam stovyje deklamuojant, juokiantis arba verkiant, todėl ir kitą dieną iki pietų būdavau nedarbingas“ (Tilvytis, 1959–1968, 87). T. Tilvytis mėgo pinigus ir prabangą,

džiaugėsi gavęs auksinį laikrodį, rašė, kad visur demonstravo blizgantį daiktą. Šis darbas jam patiko ir tuo, kad darbovietėje dažnai sulaukdavo nuolaidų: nebuvo baudžiamas už vėlavimą, neatliktus darbus ir t. t. (Tilvytis, 1959–1968, 85–86). Tačiau nepaisant visų šių patogumų, jis, kaip pats teigė, nejautė dvasinio pasitenkinimo ir vis dėlto pasirinko laisvo menininko kelią. Šį žingsnį paaiškinti gana sunku, kadangi iš jo atsiminimų matyti, jog savo pasirinkimu jis nebuvo patenkintas. T. Tilvytis rašė, jog išeiti paskatino grynai vidinės priežastys: jį slėgė rutina, valdininkų korupcija. Tapęs *profesionalių rašytoju*, ir šiuo gyvenimo būdu greitai nusivylė, kadangi uždirbti pasisekdavo retai, o ir pats bohemiškas gyvenimo būdas eikvojo ne tik pinigus, bet ir sveikatą, taigi „karti buvo ta linksmoji <...> duonelė“ (Tilvytis, 1959–1968, 90). Kad ji būtų ne tokia karti, pragyvenimui pelnėsi daugiausia kurdamas feljtonus, eilėraščius pagal užsakymą, bulvarinius straipsnelius apie poniučių moralę, apie atsilikusius ūkininkus ir kitokius lengvo turinio kūrinius. Kadangi buvo mokama už parašytų eilučių skaičių, kaip pats teigė, jų skaičių didindavo, neatsižvelgdamas nei į kompozicijos, nei į moralės normas (Tilvytis, 1959–1968, 89–91). Taigi, valdininkų korupcija neatitiko jo moralės normų, tačiau literatūrinės machinacijos buvo priimtinos. Gyvenimas iš tiesioginės profesijos jam suteikė laisvės pojūtį, tačiau ne galutinį pasitenkinimą, kadangi: „nieko aš šeimai ir neseniai gimusiam sūnui negalėdavau parnešti, išskyrus suliesėjusį, o kartais neblaivų, į nevirtį įkritusį savo šešėlį“ (Tilvytis, 1959–1968, 92). T. Tilvytis daug vilčių dėjo ir į naują satyrinį žurnalą „Kuntaplis“, kurio bendradarbiu jis buvo, manė, jog rašyti humoristinius straipsnius bus linksma ir įdomu. Tačiau prisipažino, kad lengva nebuvo, ši veikla greitai pradėjo jį varginti, kaip ir darbas mokesčių inspekcijoje, tik šis darbas jį sekino jau ne dėl monotoniškumo, o dėl per didelio tarnybinio krūvio (Tilvytis, 1959–1968, 99).

BOHEMIŠKAS PINIGINIS ŪKIS

Amžininkų atsiminimuose labai dažnai pastebima, kad piniginio ūkio tvarkymas nebuvo stiprioji literatų savybė. Būdai papildomai užsidirbti buvo patys įvairiausi, kartais neracionalūs. Pavyzdžiui, K. Binkis sugalvodavo įvairių planų, kaip užsidirbti pinigų, tačiau jie greitai žlugdavo. Antanas Šimėnas rašė: „Pinigas degino jo delnus: vos tik jis atsirasdavo, poetas pajusdavo savotišką maudulį ir nenusiramindavo tol, kol visiškai ištuštėdavo kišenę“ (Šimėnas, 1961, 3). Dažniausiai pinigai išgaruodavo kavinėse. Nepaisant to, kad namie laukdavo didelė šeima, K. Binkis čia praleisdavo ištisas dienas (Šimėnas, 1961, 3). Halina Korsakienė pasakojo, kad jis buvo labai išlaidus – mėgo platų mostą, nepaisant to, turėjo pinigų ar ne. Nors šeimą slėgė skolos, jis niekada nepamiršdavo žmonos pasveikinti gimtadienio ar kita proga ir įteikti būtinai brangią dovaną, kartais pirktą skolon (Korsakienė, 1985, 156). Panašiai elgėsi ir Juozas Baltušis – ilgai laukęs honoraro už savo kūrybą, jį labai greitai išleisdavo: „Kai išėjo knyga, gavau 800 litų ir su spaustuvės darbininkais visus pragėriau. Gulėjo negyvi“ (Baltušis, 1957, 4). Pastovių pajamų stygių sąlygojo ir nemokėjimas sistemingai dirbti. Tokį P. Cvirką prisimena M. Cvirkienė: „darbe griežtos tvarkos neturi. Rašo kokius tris mėnesius per metus“ (Cvirkienė, 1969, 170). Pasak Halinos Korsakienės, jis ištisas dienas leisdavo Laisvės alėjos kavinėse ar važiuodavo žvejoti, susitikti su artimaisiais į kaimą. Arba staiga dingdavo iš savo bičiulių akiračio, o po dviejų ar trijų savaičių intensyvaus darbo vėl pasirodęs kavinėse, tęsdavo bohemiško gyvenimo odisėją (Korsakienė, 1977, 62).

Petronėlė Orintaitė atsiminimuose atskleidė Vinco Krėvės, Humanitarinių mokslų fakulteto dekaną, požiūrį į Fausto Kiršos lengvabūdiškumą:

Štai, kad ir mūsų Faustas. Geras bičiulis ir doras rašytojas. Bet mes, jo draugai, kenčiame gyvą naštą ant kupros. Skolink vis – amžinam neatidavimui, lyg tas Kušeliauskas knygų fondui. Jau nė neprašom atgalios (iš plikšio ką bepeši!), tik-tai – kad kada nors dugnas matytųsi, kad daugiau nereiktų... O jisai gumšo sau pas Konradą, juodą kavutę siurbčioja, tuščiu pamušalu apsikentęs, ir – dairosi į dangaus mūzas... (Orintaitė, 1993, 148).

Negana to, kad nesiskaitė su skolintais pinigais, F. Kirša, kaip teigiama, buvo išdidus darbuotojas:

Sukrapšome jam kokią tarnybą – redaktorium kur įstatome ar šiaip kuo (paprasto valdininko kėdės jis, žinoma – nė iš tolo!), bet kur tau poetas kasdien darbo valandas išsėdės kaip paprasti mirtingieji! Niekur ilgiau nepasilieka. Vos tik įkišome kur, protekciją išmaldavę – žiūrėk, mūsų dieviškas menų kūrėjas netrukus jau vėl pas Konradą dykas smurgso... Kiek žurnalų priredagavo! Tuojau ir užraukia, nelyginant su virvės mazgeliu. Tik paduok – žinai, kad bus galas. <...> Poetas, matai, nepritinka kasdieniški triūsai, žmoniški užsiėmimai. Vis reikia būtinai dieviško įkvėpimo lūkuriuoti. Padausių sostuose kyboti, tobulybių perlais giedoti... O žemišku purvynėliu braidžioti – per prasta! (Orintaitė, 1993, 148–149).

Nepraktiškais „skraidančiais padebesiais“ rašytojais V. Krėvė taip pat įvardijo universiteto profesorius V. Mykolaitį-Putiną, J. A. Herbačiauską. Tačiau dėl to paties nepraktiškumo jis nesiryžo atleisti vargšų rašytojų, kadangi paskui būtų tekę „dykus iš savo kišenės šerti“ (Orintaitė, 1993, 148).

Taip kūrė daugelis to meto rašytojų, tokį jų gyvenimo būdą diktavo tiek bohemiški polinkiai, tiek papildomiems uždarbiams eikvojamas laikas. Literatų, ypač jaunųjų, požiūris į savo materialinę būklę buvo lengvabūdiškas, o retsykiais gaunama didesnė ar mažesnė pinigų suma dažniausiai buvo skiriama ne būtinoms buitinėms reikmėms. Nepaisant to, ambicijų uždirbti kuo daugiau turėjo ne vienas.

TARP AMATO IR KŪRYBOS

Dauguma tarpukario literatų kaip papildomą uždarbį būdą rinkosi paraliteratūrinius darbus: bendradarbiavo spaudoje, jos redakcijose, triūsė valstybinėse įstaigose. Tačiau ši veikla taip pat nebuvo itin pelninga, ne visų autorių darbai buvo lengvai spausdinami. Dar viena problema, kalbant apie darbų publikavimą spaudoje – pačių kūrėjų nepalankus tokio uždarbiavimo vertinimas. Antanas Venclova to meto literatūrinį gyvenimą vertino kritiškai. Jo nuomone, žurnalistai terašė „išgalvotas sensacijas, gamino pornografines ir kriminalines istorijas, rinko žinias iš dvokiančių buržuazijos gyvenimo užkaborių“ (Venclova, 1981, 143), spaudos darbuotojai neturėjo politinių ir moralinių principų. Greta to, kairieji literatai, demonstravę siekį suartėti su Komunistų partija, turėjo paklusti partiniam draudimui bendrauti su oficialiąja spauda (Raškauskas, 2011, 221–225). A. Venclovos bulvarinės spaudos

kritika buvo artima ir J. Keliuočiui, savo atsiminimuose taip pat kritikavusiam geltonąją spaudą, kurioje „buvo spausdinami detektyviniai ir pusiau pornografiniai verstiniai ir savo romanai, plačiu mastu buvo organizuojami „grožio karalienių“ rinkimai“ (Keliuotis, 2003, 163). K. Binkis, savo straipsniuose daug kalbėjęs apie lietuvių literatūros ir spaudos padėtį, vaizdingai ją lygino su žemdirbystės procesais: „Mūsų literatūros derlius menkas dėl to, kad literatūros javų rūšis visai išsigimusi. Čia reikalinga atranka selekcija. <...> Mėslo mūsų literatūros ūkyje labai daug“ (Binkis, 2004, 164–165). Nors taip apibūdino Lietuvos literatūros ir spaudos lygį, pats bendradarbiavo populiariojoje spaudoje, rašė lengvo turinio poemų, dainuškų, užsakomųjų straipsnių. K. Binkio posūkis į populiariąją spaudą trečiafrontininkų vertintas kaip „blogos biografijos“ pavyzdys (Boruta, 1930, nenumuruota), o „nueiti Binkių keliais“ reiškė susigadinti savo, kaip rašytojo, vardą (Boruta, 1976b, 123). Kostas Korsakas rašantiems į tokią spaudą ragino naudoti slapyvardžius, kad neprisidarytų gėdos ar žalos (Korsakas, 1978, 187). Vis dėlto jis teigė, kad dėl honoraro reikia rašyti bet ką ir į bet kokią spaudą, ir tai vadino „pilvo reikalais“, o tikrąją kūrybą – „širdies“ (Korsakas, 1978, 196).

Savo talentą tokioje spaudoje „švaistė“ daugelis rašytojų; beje, pirmieji tarp jų buvo didžiausi jos kritikai: K. Binkis, Juozas Petrėnas-Tarulis, Antanas Rimvydis, Juozas Žlabys, T. Tilvytis, P. Cvirka, A. Venclova ir daugelis kitų (Venclova, 1981, 144–145). Tik 4-ajame dešimtmetyje susiformavo platesnis skaitytojų sluoksnis, todėl galėjo egzistuoti įvairesnė literatūrų kūryba ir spauda. Literatūrų posūkį į geltonąją spaudą galima paaiškinti tuo, kad nepriklausomybės pradžioje Kaune skyrėsi rašytojų ir skaitančiosios visuomenės literatūrinis išprusimas, todėl kai kurie leisti literatūriniai žurnalai neparduodavo viso savo tiražo ir negalėjo išsilaikyti. Populiarioji spauda nuo 3-iojo dešimtmečio pabaigos buvo gerokai paklausesnė, už straipsnius redakcijos galėjo mokėti honorarus. Dėl to savo karjerą joje pradėjo nemažai jaunųjų rašytojų, o traukiami geresnio honoraro bendradarbiavo ir vyresnieji (Gudaitis, 2011, 250).

Pinigų trūkumą literatai bandydavo spręsti ir darydami kompromisus su savo sąžine – ne vienam teko svetimų kūrinių plagiatoriaus vardas. Tačiau kiti rašytojai tokiais atvejais dažniausiai elgdavosi solidariai ir atlaidžiai – plagijavimas ar kitokie nelegalūs bandymai užsidirbti dažniausiai pasilikdavo paties rašytojo sąžinės teismui. Galima paminėti Onos Pleirytės-Puidienės atvejį: „Keturių vėjų“ žurnale antrašte „Didelis skandalas“ buvo paskelbta, jog O. Puidienės rašinys „Gyvenimo akordai“ buvo labai panašus į vokiečių rašytojo Fleišleino kūrinį (Didelis skandalas, 1926, 4). Šiam įvykiui ištirti paskirta komisija, kurią sudarė Maironis, V. Krėvė ir Sofija Čiurlionienė, nustatė, kad pusė rašinio pažodžiui išversta iš minėto autoriaus kūrinio. Vis dėlto net ir išsiaiškinusi sukčiavimą komisija nesiėmė jokių priemonių: V. Krėvės siūlymu buvo nuspręsta šio įvykio neviešinti, kadangi autorė už šį poelgį galėjo būti išmesta iš Lietuvių rašytojų draugijos (Toliušis, 1958, 46–47).

Balsy Sruoga ypač pasižymėjo tokiais bandymais užsidirbti vieną kitą litą. V. Krėvė pasakojo, kad B. Sruoga kartais itin stokodavo pinigų, dėl to vykdavo įdomūs literatūros pasaulio užkulisiniai žaidimai: pasirodžius kokiam nors B. Sruogos darbui, viename leidinyje jis būdavo „išgirtas“, kitame – pagrįstai sukritikuotas, trečiajame pasirodydavo vienos ar kitos recenzijos kritika. Pasak V. Krėvės, visa tai buvo padaryta paties B. Sruogos, kadangi jam trūko pinigų namo statyboms užbaigti (su tokiomis problemomis susidurdavo ir kiti profesoriai, pvz., V. Mykolaitis-Putinas) (Meškauskienė, 1979, 36–40). Paminėtinas dar vienas atvejis, kai B. Sruoga, kaip ir O. Pleirytė-Puidienė, buvo išaiškintas nuplajijavęs rusų

autoriaus veiklą. Tačiau, kaip teigiama, užuot šį įvykį paviešinęs ar kaip nors kitaip reagavęs, V. Krėvė tik tėviškai pabarė ir rašini B. Sruogai gražino (Toliušis, 1958, 47–48). Straipsnyje, kritikuojančiame teatro veiklą, J. A. Herbačiauskas B. Sruogos nesąžiningiems poelgiams sugalvojo terminą „sruogizmas“, kurį aiškino kaip maniją „anonimiškai „apsidirbti“ su priešu, pirmiau gerokai jį apšmeižus“ (Herbačiauskas, 1936, 361). Tačiau J. A. Herbačiauskas dėl to kritikavo ne vien B. Sruogą ir teigė, kad „apsisruoginimas“ tapo būdingu reiškiniu net ir teatre, kuriame kuriama ne tai, kas, J. A. Herbačiausko nuomone, turi meninę vertę, o tai, kas gali atnešti didesnę pelną.

Pulgis Andriušis taip pat prisipažino, kad su P. Cvirka, nors ir nemokėjo prancūzų kalbos, vertė prancūzų rašytojų romanus. Verčiama buvo iš rusų kalbos versijų, tačiau pažymima, jog naudotasi tik originalais (Andriušis, 1968, 35). Beje, reikia pažymėti, kad minėtajam P. Andriušiui tokie pelnymosi būdai neatrodė smerktini. Kad tai buvo laikoma tik smulkmena, netgi gana smagiu žaidimu, nemenkinančiu literato vardo, liudija toliau atsiminimuose aprašomas, jo nuomone, tobulo literato idealas: „daugumai iš mūsų vienintelis siektinas šiame pasaulyje idealas buvo kūrybiškas žmogus“. Beje, kaip pirmasis iš kūrybingųjų literatų sąrašo pateikiamas B. Sruogos pavyzdys (Andriušis, 1968, 45). Akivaizdu, jog tarpukario literatai stengėsi kūrybingai išnaudoti pasitaikiusias situacijas užsidirbti honorarą.

Dar vienas pagautas „nusikaltėlis“ buvo Faustas Kirša, kuris neva iš anglų kalbos išverstą Edgardo Po eilėraštį „Anabel Li“ išspausdino laikraštyje „Sekmoji diena“. „Vilkolakio“ klubo nariai, žinodami, kad jis nemokėjo anglų kalbos, o tuo pat metu laikraštyje „Iliustruojanaja Rosija“ buvo pasirodęs Konstantino Balmonto šio eilėraščio vertimas į rusų kalbą, apgavystę išaiškino. Tiesa, šį kartą „nusikaltėlis“ buvo nubaustas daug sunkiau: bičiuliai apie F. Kiršos poelgį sukūrė pašiepiantį eilėraštį, dėl kurio vertėjas išžeidė (Sutkus, 1969, 42–43).

Nors nesąžiningi būdai užsidirbti nebuvo retenybė ir į juos nebuvo griežčiau reaguojama, kai kuriais atvejais tokie literatų pomėgiai susilaukdavo atgarsio. Plagijavimo srityje pagarsėjo ir P. Cvirka. Jis žurnalo „Bangos“ redaktoriui davė spausdinti iš rusų kalbos išverstą ir sulietuvintą amerikiečių rašytojo Konrado Berkovičiaus apysaką „Kaip teka upės“, pasirašytą J. K. Pavilionio slapyvardžiu. Šis kūrinys buvo išspausdintas „Lietuvos aide“ (Tamošaitis, 2010, 54–55). Šį kartą plagijavimas tapo skandalu, Zigmui Angariečiui „Balse“ paskelbus P. Cvirkos slapyvardžius. „Lietuvos žiniose“ atsirado apsakos „autoriaus“ pasmerkimas: „Juk tai yra žemiausios rūšies vagystė, svetimos garbės savinimasis ir kartu skaitytojų mulkinimas. Reikėtų panašioms „kūrėjams“ ir jų „kūrybai“ užkirsti kelią“ (Čiupra, 1932, 4). Ir nors P. Cvirka atsiprašinėjo bei pasižadėjo daugiau tokių dalykų neberašyti, tai jam sutrukdė 4-ojo dešimtmečio pradžioje suartėti su Lietuvos komunistų partija. Buvo suabejota P. Cvirkos atsiprašymo nuoširdumu, o pats P. Cvirka pavadintas „bogemos prostitutė“, įvertintas kaip nepatikimas, norintis prisiliesti prie Komunistų partijos, kad ją sukompromituotų (Cvirka, 1932, 15–18). P. Cvirkos poelgis turėjo neigiamų pasekmių ir pačių trečiafrontininkų bendravimui.

Kaip atsiminimuose rašė Paulius Slavėnas, „chaltūras“ ypač mėgo K. Binkis (Slavėnas, 1966, 7). Neturėdamas pastovaus pajamų šaltinio, sugalvodavo įvairių praturtėjimo planų, kurie trukdė susikaupti ties pradėtais literatūriniais darbais. K. Binkio papildomo uždarbio idėjos buvo pačios įvairiausios: ūkininkavimas (turėjo du dvarus, bandė auginti viščiukus, cukrinius runkelius), feljetonų rašymas, informacinio dienraščio „Kauno naujienos“ leidimas, Žurnalistų neakivaizdinių kursų steigimas, lošimas kortomis. Anot Alfonso

Šimėno, vienos iš jų kilo dėl būtinybės išlaikyti šeimą, kitos buvo tik lakios fantazijos vaisiai. Dauguma K. Binkio planų praturtėti likdavo neįgyvendinti, kadangi jis greitai susižavėdavo nauja idėja ir greitai ji jam pabosdavo. Tikriausiai vienas iš nedaugelio įgyvendintų planų buvo Antano Smetonos biografija. Žavėjosi jis ir prabangos dalykais. Po kelionės į Berlyną K. Binkis įsigijo automobilį, kurio negalėjo išlaikyti, todėl netrukus jį teko parduoti (Šimėnas, 1961, 3–29). Šių planų praturtėti nesėkmės Kazys Šimonis siejo su boheminio jų auto-riaus gyvenimo būdu: „matyt nebuvo lemta Binkiui tapti dvarininku ponu, o tik bogemu“ (Šimonis, 1965, 9).

IŠVADOS

Rašytojų deklaruoti įsitikinimai, autoritetai aptariamuoju laikotarpiu nebuvo pastovūs, nes prisitaikant prie laikmečio sąlygų jie kito, o kritikuoti gyvenimo būdai tapdavo pačių pasirinkimais. Keitėsi požiūris ir į papildomus būdus pragyventi bei poreikis jų turėti. Pragyvenimas arba bandymas gyventi vien iš literatūros asocijavosi su laisve, nepriklausomybe nuo valdiškų institucijų, pasirinkimo galimybėmis, tačiau tik nedaugelis rašytojų tam ryžosi, o ir pasiryžusieji greitai nusivildavo ir grįždavo prie įvairių „biznio“ planų. Literatų bohemiškumas aptariamuoju laikotarpiu atsiskleidė labiau ne per gyvenimą ar bandymą pragyventi vien iš literatūrinio darbo, bet per nepastovumą, nesisteningą darbą, nereguliaras pajamas ir nemokėjimą tvarkyti savo finansinio ūkio. Polinkį į bohemiškumą atspindėjo ir materialinių išteklių paskirstymo prioritetai: tik vyresni rašytojai susimąstydavo apie pastovias pajamas ir gyvenamosios aplinkos gerinimą, o jauniesiems šie dalykai ne taip rūpėjo – menkų pajamų dalis lengvai buvo skiriama bohemiškiems polinkiams patenkinti.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- 1929 10 10, Viena, K. Borutos laiškas „Trečio fronto“ kolektyvui // Boruta K. (1976). Drauge su draugais / Sudarė V. Vilnonytė. Vilnius: Vaga.
- 1930 01 26, Berlynas, K. Borutos laiškas Šimkui // LLTI, f. 1-4582, nenumeruota.
- 1932 11 26, Kaunas, Ištrauka iš laiško apie P. Cvirkos atsiprašymą // LYA, f. 1771, ap. 28, b. 1790.
- Aistis J. (nedatuota). Mano gyvenimas // LLTI, f. 100-345.
- Aleknavičius J. (1969). Studijų metus prisimenant // Atsiminimai apie Petrą Cvirką / Sudarė A. Mickienė. Vilnius: Vaga, p. 126–127.
- Andriušis P. (1968). Autobiografiniai apmatai // LMA, f. 334-7.
- Baltušis J. (1957). J. Baltušis apie save. Užrašė V. Kubilius // LLTI, f. 4-896.
- Binkis K. (2004). Raštai, t. 5: Literatūros kritika, publicistika / Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė Adolfas Juršėnas. Vilnius: Pradai.
- Boruta K. (1930). Laiškas Šimkui // LLTI, f. 1-4582, nenumeruota.
- Boruta K. (1976). Laiškas „Trečio fronto“ kolektyvo nariui // Boruta K. Drauge su draugais / Sudarė ir paaiškinimus parašė V. Vilnonytė. Vilnius: Vaga, p. 137–140.
- Boruta K. (1976). Laiškas „Trečio fronto“ kolektyvui // Boruta K. Drauge su draugais / Sudarė ir paaiškinimus parašė V. Vilnonytė. Vilnius: Vaga, p. 123–127.
- Boruta K. (1976). Laiškas Antanui Venclovai // Boruta K. Drauge su draugais / Sudarė ir paaiškinimus parašė V. Vilnonytė. Vilnius: Vaga, p. 113–115.

- Cvirka P. (1932). Laiškas „Priekalo“ redakcijai // LYA, f. 1771, ap. 28, b. 1790.
- Cvirka P. (1986). Laiškas „Lietuvos žinių“ redakcijai // Cvirka P. Raštai, t. 7: Publicistika. Kūrinių planai bei sumanymai. Laiškai. Dokumentai / Parengė ir paaiškinimus parašė Vytautas Galinis. Vilnius: Vaga, p. 271.
- Cvirkienė M. (1969). Atsiminimai apie Petrą Cvirką / Sudarė A. Mickienė. Vilnius: Vaga, p. 167–186.
- Čiupra. (1932). Akiplėšiška drąsus plagiatorius. Kaip J. K. Pavilionis perdirbo Konradą Berkovičių // Lietuvos žinios, Nr. 200 (3992), Kaunas, p. 4.
- Čiurlys P. (1969). Pakeliui į literatūrą // Atsiminimai apie Petrą Cvirką / Sudarė A. Mickienė. Vilnius: Vaga, p. 190–195.
- Didelis skandalas. (1926) // Keturi vėjai, Nr. 2, Kaunas, p. 4.
- Doblytė S. (2012). Lietuvos meno laukas: jaunųjų meno kūrėjų požiūris // Kultūra ir visuomenė, Nr. 2. Kaunas, p. 95–120.
- Gudaitis L. (2011). Noriu klysti: atosūkiai į XX amžiaus spaudą. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Hebačiauskas J. A. (1932). Mūsų teatro opiausiu klausimu // Naujoji Romuva, Nr. 16 (68). Kaunas, p. 361–363.
- Jakštas A. (1926). Dekadentizmas ir jo atstovai mūsų poezijoje // Židinys, Nr. 10. Kaunas, p. 132–156.
- Juozaitis A. (1999). Prisilietimai: pokalbių knyga. Vilnius: Pradai.
- Keliuotis J. (1960). Justinas Vienožinskis ir jo epocha // LNB, f. 31-50.
- Keliuotis J. (2003). Mano autobiografija: atsiminimai. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Korsakas K. (1978). Laiškas J. Šimkui // Literatūra ir kalba, t. 15: Kovoje už pažangiąją literatūrą / Redagavo K. Korsakas. Vilnius: Vaga, p. 184–188.
- Korsakienė H. (1977). Susitikimai: įspūdžiai ir mintys. Vilnius: Vaga.
- Korsakienė H. (1985). Sugrįžusi praeitis: autentiški pasakojimai ir portretai. Vilnius: Vaga.
- Liepsnonis A. (1969). Kas neįtausta į eiles poeto. Poetas mano tėviškėje [Apie Faustą Kiršą] // LLTI, f. 58-30.
- „Liruta“ ar akcinė rašytojų „Maisto“ bendrovė. Pasikalbėjimas su K. Binkiu literatūros reikalais (1933) // Diena, Nr. 4 (236). Kaunas, p. 1–2.
- Mačiulis D. (2005). Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 metais. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- Maingueneau D. (1998). Literatūros kūrinio kontekstas. Sakymas, rašytojas, visuomenė / Vertė Jūratė Skersytė. Vilnius: Baltos lankos.
- Meškauskienė M. (1979). Tolimi artimi metai. Vilnius: Vaga.
- Mūsų laboratorija (1924). Keturi vėjai, Nr. 1. Kaunas, p. 3–4.
- Orintaitė P. (1993). Ką laumės lėmė. Liepalotų medelynuose: atsiminimai, apybraižos / Parengė Justinas Kubilius. Vilnius: Vaga.
- Raškauskas K. (2011). Dar apie Kostą Korsaką // Darbai ir dienos, Nr. 56. Kaunas, p. 207–226.
- Slavėnas P. (1966). Apie K. Binkį [Atsiminimai] // LLTI, f. 45-271.
- Sruogienė V. (1996). Iš mūsų bendro gyvenimo // Balys Sruoga mūsų atsiminimuose / Sudarė Vanda Sruogienė. Vilnius: Regnum fondas, p. 104–136.
- Sutkus A. (1969). Vilkolakio teatras / Sudarė ir įvadą parašė A. Samulionis. Vilnius: Vaga.
- Šimėnas A. (1961). Vėjavaikis [Atsiminimai apie K. Binkį] // LLTI, f. 45-245.
- Šimonis K. (1965). Iš atsiminimų. Kai kurie krisleliai apie K. Binkį // LLTI, f. 45-267.
- Tamošaitis M. (2010). Tarp iliuzijų ir tikrovės: Petras Cvirka priešokupaciniu laikotarpiu // Colloquia, Nr. 24. Vilnius, p. 50–71.
- Tilvytis T. (1959–1968). Išplėsta autobiografija, jos fragmentai // LLMA, f. 153, ap. 1, b. 89.
- Toliušis Z. (1958). Vincas Krėvė. Medžiaga biografijai // LNB, f. 66-22.
- Venclova A. (1981). Jaunystės atradimas: autobiografinis romanas. Kaunas: Vaga.
- Viliūnas G. (1998). Literatūrinis gyvenimas Nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940). Vilnius: Alma littera.

Jolanta Jankauskienė

THE MATERIAL SIDE OF LITERATI BOHEMIAN LIFE IN TEMPORARY CAPITAL

Summary

Bohemianism could be characterised by financial instability, looking beyond the material well-being and opposing the materialism and philistine nature of the rest of society. The origin of bohemianism in Lithuania was stipulated by several factors. In 1918-1940, Kaunas as temporary capital was the artistic and intellectual centre of the country; the foreign bohemian experiences were adapted in the city under distinctive local conditions. The preconditions for the formation of the bohemian were the individualism of literati, characterised by the search of original artistic style and posture, as well as the motivation to join professional community. This article presents the analysis of the material aspects of literati bohemian life and their financial dilemmas in the temporary capital.

In 1919-1940, living solely on literary work was difficult. The subsistence on literature alone or an attempt to live this way were associated with freedom, independence from government authorities, and the options, but only a few writers made a resolution for this and the ones who did were rather quickly disappointed and came back to various "business" plans. During the discussed period literati bohemianism manifested itself not in an attempt to make a living solely from a literary work, but rather in the volatility of unsystematic work, irregular income and inability to manage their financial economy. The priorities of distribution of material resources also reflected the propensity towards the bohemian lifestyle: only the writers of elder generation were concerned of permanent income and the development of their place of residence, whereas the younger generation considered these things less important – a part of low income was easily spent to satisfy the bohemian inclinations.